

I PORED TOGA što nije opravdao sva očekivanja, ovogodišnji susret mladih jugoslovenskih intelektualaca bio je na svoj način zanimljiv i koristan. Pre svega bila je to demonstracija erudicije, različitih preokupacija i interesovanja mlade generacije pripovedača i pesnika, filozofa i sociologa, publicista i novinara. Svojim misaonim dinamizmom, kultivisanim rečnikom, duhovitošću i katkada izvanrednim stilskim bravurama — učinili su da ovo „Stražilovo“ deluje kao osveženje.

Nisu mu ga mogla oduzeti ni pojedinačna, krajnje negatorska i nihilistička raspoloženja nekolicine koji su istupili s poznatim replikama: ništa ne postoji, ništa se ne može učiniti, sve je izlišno, čak se i sastajemo zato da bi nam se pokazala naša nemoć, izlišnost i beznačajnost naše egzistencije i dela... Jako je taj nihilizam došao do izražaja prvog dana, na samom početku susreta, i u nameri da nam pokaže paradoksalnost situacije analogne onoj u kojoj se nalazio hrabri vitez od Manče (pa je čak i jedan od govornika uzviknuo: Živeo Don Kihot na čelu sa Sančom Pansom!) — bio je bez značajnijeg odjeka na ton i tok ovih razgovora. Pošto njegovi zastupnici nisu imali svoje platforme, nisu ništa predlagali i ništa hteli — svaka polemika s njima bila bi bespredmetna.

Ali, bila je to klima zaista krajnje otvorene, tolerantne i iskrene reči, pa je zato prava šteta što u većoj meri nije bilo konstruktivnog dijaloga. A nije ga bilo jer su to velikim delom bila veoma heterogena i kontraverzna razmišljanja, koja su se često pretvarala u monologe i tako onemogućavala da skup dobije određenu specifičnu težinu i čvršću nit koja bi ga odvela na teren zaista pravih i aktuelnih problema naše kulture. Polovi su bili isuviše udaljeni jedan od drugog: od bavljenja filozofsko-ontološkim bićem kulture u ime višeg smisla života, univerzalizacije socijalizma, u ime nedosegnutog uzora i same ideje — do pokušaja (mada uopštenih) da se o kulturi razgovara kao o konstitutivnom elementu ovog ovde našeg socijalizma, kao deo celine društvenog rada. Vakuum između ova dva polariteta bio je isuviše velik da bi se među njima mogle uspostaviti neke čvršće spojnice.

Težište razgovora bilo je ipak na filozofskom planu. Insistiralo se, na primer, na tome, da se pre svih razgovora o kulturi utvrdi — šta kultura zapravo jeste! Šta ona znači u kontekstu izgradnje socijalizma? Je li to nešto kvantitativno — broj koncerata i slušalaca, knjiga i čitalaca, izložbi i gledalaca... ili je to supstrat ljudske egzistencije, sama bit socijalizma, nešto od čega zavisi njegova sudbina i opstanak? „Nešto zbog čega socijalizam može — kako to neko reče — ostati samo neiskorišćena šansa i mogućnost, uprkos tome što je institucionalno stabilizovan“?

Tako isključiva orijentacija većine učesnika ka samom pojmu i značenju kulture može se, možda, razumeti kao reakcija na mnoge naše skupove koji su jednostrani u drugom smeru, koji se bave samo politikom, odnosima, organizacijom i materijalnim uslovima kulture, a ne i kulturom samom. Više, dakle, „realitetom“, a manje „idealitetom“. Ali, ako je to i tačno, ovaj skup takođe tu ravnotežu nije uspostavio, jer je njegova jednostranost bila u tome što se više bavio „idealitetom“.

To ukazuje da sami filozofi i sociolozi imaju mnogo toga da rasprave među sobom i da treba češće da se sastaju. Jer ovo je bio skup mladih intelektualaca (ne, dakle, samo filozofa i sociologa) koji bi, osim tih globalnih, svetsko-istorijskih determinanti kulture, trebalo da se bavi i kulturom danas i ovde, njenim mogućnostima i ograničenjima.

Pogrešno bi bilo ipak reći da dijaloga uopšte nije bilo. Iako se verovatno očekivalo da će se on razgoreti oko dve najavljene pod teme „Ekonomistički mehanizmi vrednovanja kulture“ i „Kultura između samoupravnih i birokratskih koncepcija“ — pažnju je zaokupila treća pod tema „Pozicije i mogućnosti društvene kritike danas“. Pole-

mika je počela jednim zanimljivim izlaganjem u kome je postavljeno pitanje: kako u uslovima izgradnje socijalizma, i da li je uopšte moguće, primeniti poznati Marksov stav o bespoštednoj kritici svega postojećeg. Ovo je za nas tim značajnije — rečeno je — što su rasprave oko ovog pitanja dobijale oblike ideoloških sukoba koji su onemogućavali pravu demokratsku klimu za razgovore, pre nego što su oni i počeli. Prema tom mišljenju — reč je o sukobima između dva shvatanja kritike: Marksovog shvatanja kritike kao revolucionarnog čina i instrumentalno shvaćene kritike kao funkcije usavršavanja pozitivnog društvenog poretka. U nas je dominantno ovo drugo shvatanje. A takva je kritika ograničena ne samo time što je instrumentalna, već ima niz ograničenja i u samom svom instrumentalizmu. Ona reaguje post festum znači obično posle svršenog političkog čina, umesto da

prekomernih ambicija — da bude bespoštedna kritika svega postojećeg. Jer, ako bi htela da bude dosledna sebi, to jest da ne bude prazno intelektualiziranje, morala bi i danas da „organizuje barikade“. Zato je svrha društvene kritike danas upravo u njenoj funkcionalnosti: ona treba da funkcionalizira ono što nije funkcionalno, da humanizira ljudske odnose, unapređuje proizvodne snage, usavršava svet tehnike i rada, a ne da ga se bezglavo gnuša.

Društvena kritika — rečeno je takođe — mora da zna u ime čega nastupa i za šta se zalaže. Ona mora imati svoj subjekt koji, pre svega, ima kvalitativnu odliku: nalazi se u odnosu između ideje, odnosno biti socijalizma i njegove realnosti. Njen smisao je, dakle, u otkrivanju koliko je ideja socijalizma postala realnošću. A ideja nije nešto fiksirano i zauvek unapred dato, već nešto što se menja i prema čemu smo dužni neprestano da se određujemo. Takva kritika nije rezervisana samo za određenu oblast, struku, profesiju, ona ne može biti monopol ni angažovane humanističke inteligencije, ni angažovanih političara. Ona je pravo svih delova društvene strukture.

Ali, zar je toliko bitno kako će se društvena kritika teminološki odrediti? Zar nije najbitnije da ona bude efikasna, oružje progressa, da bude zaista „revolucionaran čin“? A to znači ne samo da negira, već i da afirmiše, ne samo da ruši, već i da gradi. Kao što je, ustalost, i Marks činio: obračunavajući se sa građanskim društvom, njegovim načinom proizvodnje i nehumanim ljudskim odnosima — on je davao i novu viziju sveta.

Pa i pored zanimljivosti i korisnosti ovih stražilovskih razgovora, može se reći da su pravi problemi naše kulture ipak bili u zasenk. Ostali su nekako bez odjeka pozivi da se razgovara i o tome: šta je to ekonomski automatizam u kulturi i kakve sve pozitivne i negativne konsekvencije on ima; kako se zakonitost zavisnosti kulture od materijalnih pretpostavki, koja je na globalnom planu neminovna, odražava u manjim i siromašnijim društvenim zajednicama; kakvi su sve regulativi potrebni da bi se sprečile retrogradne tendencije, krize i drugi apsurd; šta je birokratija i posredništvo u kulturi; gde su nam stvarni porazi, a gde uspesi; gde su inicijative koje razbijaju monopolizam i institucionalno učaurivanje kulture?

Ni o jednom primeru u tom smislu nije bilo reči! Kao da ove mlade poklonike slobode uverenja, pozicije nezavisnosti mišljenja, ozbiljne preispitivače duhovnog osmišljavanja socijalizma, protivnike „kulturno“, „prosvetiteljski“ i utilitaristički shvaćene kulture — kulture kao hleba, zabave ili informacije, najljuće neprijatelje raznih fetiša, obogotvorenja principa, pragmatizma, simplifikacija i vulgarizacija ne interesuje upravo to što potvrđuje takva njihova uverenja u takvu slobodu. A oni su ipak bili tu da razgovaraju o: „Aktuelnim problemima kulturnog razvoja danas“. Možda će o njima nešto više reći sledeće „Stražilovo“.

* * *

Mnogima je ipak najbolji doživljaj bilo književno veče na kome su predstavnici najmlađe generacije naših pesnika čitali i govorili svoje stihove. Zbog istinski dobrih pesama i spontane atmosfere u kojoj je publika izvlačila na govornicu jednog po jednog pesnika među sobom, to je bio najubedljiviji demanti tvrđenja da se „kod nas ništa ne događa“. Rastu pesnici, sazrevaju pisci, nastupa i mlada generacija kreativne inteligencije koja svojom istinskom angažovanošću opovrgava negativne kvalifikacije koje joj se pokatkad pridaju. A možda i samim tim što se sve više samokritički preispituje, kao što je to jedan njen predstavnik na ovom skupu učinio: „nismo li poslednjih godina postali pomalo nezainteresovani i nepolitični; nije li nam postalo svejedno šta se dešava i izvan naših filozofskih stanovišta“.

(Komunist, 21. mart 1968)

Zorica TUKAČIĆ

pravi problemi u zasenk

mu prethodi ona je parcijalna, jer pojave posmatra izolovano iz oštrog društvenog konteksta i ne istražuje im uzroke. Otuda je iluzorno tražiti od takve kritike — a mi to činimo — da daje i rešenja, jer ona to nije u stanju. Neodređena je, uopštena i konformistička. Pošto je zaključio da je takva kritika u krajnjoj konsekvenciji neefikasna, jer stanje ne menja, autor ovih teza se založio za vraćanje Marksovom shvatanju kritike kao revolucionarnog čina, pa takođe smatra da je u nas i mogućna i neophodna bespoštedna kritika svega postojećeg. Tim pre što je prava dezalijenacija ljudske ličnosti i humanizacija ljudskih odnosa tek sa samoupravljanjem otpočela.

Postavljanje ovog pitanja uvek je dobar izazov na diskusiju, pa je tako to i ovom prilikom bilo. Izloženo je i oprečno mišljenje: društvena kritika u uslovima socijalističke izgradnje mora da se oslobodi tako

